

A TULAJDONJOG ÉS AQUINÓI SZENT TAMÁS

A SZOCIÁLIS kérdés előtérbe nyomulása óta nincs társadalmi intézmény, amelyet annyi támadás érne, mint a magántulajdönt. A marxista szocialisták tudvalévően egyenesen azt állítják, hogy a magántulajdon igazságtalanságból ered és csak arra szolgál, hogy örökkévalóvá tegye az igazságtalanságot. Éppen ezért szerintük legalább is a termelési eszközöket köztulajdonba kell venni, ha szebb és boldogabb életet akarunk a földön. Téves volna azonban csak ezen az oldalon keresni a támadókat. Ha nem is a magántulajdönt, de a vele való visszaélést hasonló hévvel ostorozzák mindazok az irányok, amelyek a vagyontalan tömegnek, tehát az emberek zömének anyagi és erkölcsi felemelésére törekednek. S aki elfogulatlanul vizsgálja a dolgokat, valóban kénytelen megállapítani, hogy a magántulajdonnak olyan használata, amely a „kapitalizmus bűnei“ néven ismeretes, nem válik díszére a keresztény civilizációnak, sőt—mint látni fogjuk — nem is fér össze a kereszténység fogalmával. A pauperizmust, vagyis széles néprétegek nyomorát és egzisztenciális bizonytalanságát, a javaknak az a használata idézi elő, amely tisztán profitot és tisztán egyéni élvezetet hajhász s legjobb esetben is csak a tételes törvény előírásaihoz igazodik. A közvélemény ugyan mindenkor kész elítélni azt a gazdagot, aki például általános nyomor idején vagyonokat dózsól el, vagy nemzeti erőfeszítések idején nem veszi ki részét az anyagi áldozatokból, az elítéléshez azonban mindaddig nem lehet joghátrányokat fűzni, míg törvénykönyveink szigorúan ragaszkodnak a római joghoz, amelynek recipiálásával háttérbe szorult a tulajdonnak keresztény felfogása.

Ulpianus híres definíciója szerint a tulajdonjog — „*jus utendi, fruendi et abutendi re sua quatenus juris ratio patitur*“ — törvényes hatalom használni egy dolgot, kivenni belőle mindazt a szolgáltatást, amelyet nyújthat, beszedni minden gyümölcsöt, amelyet hozhat, megtartani mindazt az értéknövekedést, amelyet szerezhet és tetszés szerint rendelkezni vele ajándékozás, eladás, csere vagy átalakítás útján. A modern magánjog főforrása, a francia Code civil, ha módosította is valamelyest a terminusokat, teljesen megőrizte a klasszikus definíció lényegét, amennyiben 544. cikkelye ekként határozza meg a tulajdonjogot: „Jog a legabszolútabb módon használni a dolgot és rendelkezni vele, csak ne gyakoroltassék olyan használat, amelyet tiltanak a törvények vagy rendeletek.“ A tulajdonjognak ilyen meghatározása, amely átment valamennyi civilizált állam törvényköny-

vébe, mint láthatjuk, csak jogi oldalát tekinti a kérdésnek és figyelmen kívül hagyja a tulajdonjog erkölcsi és szociális vonatkozásait. Tagadhatatlan azonban, hogy ezen a téren is már nagy haladás történt a múlt század óta, amelynek liberális individualizmusa letűnőben van. Megemlíthetjük itt, hogy a világháború után keletkezett alkotmányok közül már nem egy csak annyiban ígéri a magántulajdon megvédését, amennyiben ez a nemzetnek és a közjónak javára válik.¹ Ez a fejlődés, ha különböző irányból jövő összetevők eredményeként is adódik, lényegében erős visszatérést mutat a tulajdonjognak keresztény felfogásához, amely Aquinói Szent Tamás munkáiban talált eddig leg-szebb s mondhatni, tökéletes kifejtésre.

Nagyon is aktuális jelentősége van tehát annak az előttünk fekvő könyvnek, amelyet Horváth Sándor, a magyar dömésrend általánosan ismert filozófusa „A tulajdonjog Aquinói Szent Tamás szerint” címmel nemrégiben tett közzé, sajnos, egyelőre csak német nyelven.⁸ Ennek a munkának alapján fogjuk vázolni a nagy skolasztikus rendszerét, amely, meggyőződésünk szerint, hétszáz esztendő messzeségén át sem vesztett semmit jelentőségéből. Munkás életének alkonyán maga Wemer Sombart tesz most legújabb művében tanúbizonyságot a mellett, hogy „Aquinói Tamás és a többi nagy skolasztikus a gazdaságfilozófia tárgyát illetően a legjobbat mondták, ami mindmáig elhangzott.”³ S talán megjegyezhetjük azt is, hogy bár az aquinói bölcs a katolikus egyház szentje és tanítója, a tulajdonjogra vonatkozó fejtegetései közkinccse az egyetemes kereszténységnek, mert olyan természetjogi pillérekre támaszkodnak, amelyeket egyaránt magukénak vallanak az összes keresztény felekezetek.

Szent Tamás abból indul ki, hogy minden megszületett embernek, minthogy halhatatlan leikénél fogva önértékkel bír, joga van a létezéshez. Miután pedig létfenntartása végett rá van utalva a külső javakra, joga van ezek használásához. Annyira joga van, hogy erről a jogáról le sem mondhat. A használat azonban csupán a gyümölcsökre terjed ki s nem tartalmazza a dologgal való rendelkezés fogalmát is. Az utóbbi már a tulajdont jelenti. Hogy az ember ne csak használója, hanem valóban tulajdonosa legyen a külső dolgoknak, Istenhez hasonló tevékenységet kell kifejtenie, vagyis saját erejével kell megmunkálnia a dolgot s azt ellátnia szelleme pecsétjével. Ezt a tételét Szent Tamás világnézeti alapon, de ha kiindulópontját elfogadjuk, logikus következtetéssel bizonyítja. Minthogy a természet tulajdon gyanánt tartozik Istenhez, ennek az uralomnak az Isten képmásában, az emberben is vissza kell tükröznie akként, hogy az ember

¹ A tulajdonjognak erre a funkcionális felfogására jellemző a weimari alkotmány 153. §-a: „A tulajdon kötelezettségekkel jár. Használatának egyúttal a köz javát is kell szolgálnia.” Hasonlóképpen a jugoszláv alkotmány 27. §-a: „A tulajdon kötelezettségekkel is jár. Nem lehet vele élni a közösség ártalmára. A törvény meghatározza tartalmát, terjedelmét és határait.”

² Dr. Alexander Horváth, O. P.: Eigentumsrecht nach dem hl. Thomas von Aquin. Graz, 1929. 240 I. — Megjegyezni kívánjuk, hogy a könyvet nem kritikai szempontból tárgyaljuk s éppen ezért a szerzőnek a szakbírálattal által vitatott egyes nézetei közül csak azokra terjeszkedünk ki, amelyek szerény megítélésünk szerint is megállják helyüket.

³ Die drei Nationalökonomien. München, 1930. 296.1.

alárendeli hatalmának a természetet s akaratát rendelkezés és igazgatás formájában kinyilvánítja. Már most, amikor az ember megvalósítja eszméit, vagyis a külső dolgokat ezek szerint formálja, a dolgokba belelehel valamit a saját énjéből, átad nekik valamit a saját lényéből, azaz saját tulajdonából, ami által olyan kapcsolatot létesít, amely azelőtt nem volt meg: a megmunkált dolog reá mutat vissza mint okára és várja további rendelkezését. Szent Tamás szerint tehát a munka az az eszköz, amelynek révén a külső dolgokat magunkhoz kapcsoljuk, ez a tulajdonnak természetjogi forrása, úgyhogy a többi szerzési forrás vagy belőle származik, vagy társadalmi megegyezéssel, a pozitív jog révén utána képezettek. Az örökösödési jog például nem más, mint a munkával szerzett tulajdon továbbadása, vagyis az összerző által kifejtett munka virtuálisan tovább hat utódaiban.

Maga a munka azonban, figyelmeztet Szent Tamás, még nem alapozza meg feltétlenül az egyéni magántulajdont. A megmunkált dolog ugyanis rendszerint nem az egyes ember fáradozásának az eredménye, hanem, mielőtt valamelyes civilizáció kialakult, mindenkor több emberének, bizonyos értelemben- az egész társadalom fáradozásának, mert a társadalom teszi lehetővé az egyesnek a termékeny munkát. Ebből következik, hogy a külső dolgok nem mennek át teljesen és korlátlanul az egyén tulajdonába. Itt azután felmerül a kérdés, hogy kinek a tulajdonjoga előzi meg a másikat, a társadalom tulajdonjoga-e az egyénét vagy fordítva. Vájjon a társadalom-e a tulajdonos és az egyén csak bérlő gyanánt szerepel-e? A természetjog nem foglal állást ebben a kérdésben s így az ideál elvben a kollektív és az egyéni tulajdon szintézise lesz: vagy kollektív tulajdon teljes egyéni használati joggal, vagy egyéni tulajdon szociális megterheléssel. Szent Tamás az utóbbi mellett foglal állást, és pedig a „*ius gentium*“, az észjog alapján, amelyet a természetjog és a pozitív jog között helyet foglaló külön jogforrásnak tekint. Az észjognak azok az érvei, amelyek a földi javak egyenlőjogú közös használatára szólnak, általánosan ismeretesek s így azokkal nem is foglalkozunk. Mindenesetre meg rögzítjük, hogy Szent Tamás szerint az egyéni tulajdon nem tisztán természetjogi eredetű, hanem az általános emberi jogra is támaszkodik. Ennek a tételnek alapvető jelentősége van Szent Tamás rendszerében, mert csak így válik érthetővé a használati jog elsőbbsége a tulajdonul való birtoklással szemben.

A használati jogot, mint fentebb kifejtettük, a természet adta az embernek, személyes jog gyanánt, amelynek tárgya a földi javak osztatlan egésze. Ha a létfenntartás, a szükség kényszeríti rá az egyént, akkor mindenütt, ahol csak földi jószágot talál, joga van használati jogát gyakorolni. Ebben a vonatkozásban a tulajdonosnak mindössze saját létfenntartása szempontjából van előjoga a tulajdonán. Ha tehát a természet javait magántulajdon formájában egyesek hatalmukba is veszik, ezzel nem szűnik meg a javak transcendentális relációja. Amíg ugyanis ellátatlan, nincstelen emberek vannak, addig az egyéni tulajdonban levő javak meg vannak terhelve ezeknek használati jogával. Nehogy azonban a legkisebb félreértésre is okot adhasson Szent Tamásnak ez a tétel, közbevetőleg is megszorítással kell élnünk.

A földi javak használata t. i. a jelen világrendben elválaszthatatlanul összefügg a munkával. Minthogy a természet csak elvétve nyújtja kész állapotban a létfenntartáshoz és kultúrélethez szükségeseket, a természeti javakat fel kell dolgozni. Ha már most ezt a feldolgozást másvalaki végezte, akkor ennek munkáját jutalmazni kell. A használat tehát, hacsak nem munkaképtelen az egyén, csak munka vagy megfelelő teljesítmény fejében illeti meg az embert. Ilyen más teljesítmény viszont csak a vagyomból lehetséges, amiből következik, hogy akinek nincs vagyona és munkaképes, annak — minthogy joga van a javak használásához — joga van a munkához. A munkaképtelenek és egyben vagyontalanok pedig mások fölöslegére vannak utalva. Így szűrődik le Szent Tamás legszebb tétele, amely meggyőződésünk szerint egyedül képezhet zsinórmértéket a szociális kérdés megoldására, hogy t. i. a magántulajdon természetjogilag meg van terhelve a vagyontalanok munkajogával s a tulajdonos feleslege a munkaképtelenek használati jogával.

Amikor azt mondtuk, hogy a tulajdonos feleslege meg van terhelve a munkaképtelenek, vagy egyébként munkához nem jutók használati jogával, önkénytelenül felmerül a kérdés, hogy mi az a „felesleg“. Az, — feleli rá a bölcselő — ami a jövedelemből az életszükségletek kielégítése után fennmarad. Életszükségletekről beszélve, Szent Tamás mindig az emberi „személy“ szükségleteit érti. A személyiség azt jelenti, hogy az ember köteles a maga egyéniségének teljes kifejtésére törekedni, beállítani a maga szereplését a nagy emberi célok közé s elvégezni kötelességét a közösséggel és a Teremtővel szemben. Következésképpen mindaz, amire az ember mint emberi személy törekszik, az ő életszükségleteihez tartozik. A felesleg a javaknak az a része, amelyre ilyen vonatkozásban nincs szüksége. Ezt a felesleget tartozik azután szociális célokra fordítani. Horváth Sándor a feleslegnek ilyen szenttamási meghatározásából igen érdekes konklúziót von le. Szerinte, minthogy a feleslegnek szociális célokot kell szolgálnia, az erényes embernek ezen az alapon nemcsak szabad, hanem olykor kötelessége is felesleget szereznie, illetve feleslegre törekednie. Az, akinek szociális érzéke van és a helyes gazdálkodásra alkalmasságot érez magában, céljául tűzheti ki a nagy vagyont. Ha ugyanis a nagy vagyon emberhez méltó munka- és életfeltételeket nyújt a többi embernek, akkor szociális jótéteményt képvisel s ebben az esetben a tulajdonos a maga vagyonának fejlesztését életszükségletei közé számíthatja. Ilyenkor csak azt kell leadandó feleslegnek tekinteni, amely túllépi az ekként értelmezett létszükséglet keretét. Horváth Sándornak ez az állásfoglalása erősen emlékeztet a puritanizmus gazdaságfilozófiájára, amint ezt Max Weber „A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme“ című ismert munkájában taglalja. Elfogadható azonban azzal a megszorítással, amellyel a szerző is él, hogy t. i. a vagyon kezelése produktív legyen és a minél nagyobb számban foglalkoztatott munkások megfelelő bért kapjanak.

Az előbbi fejtegetésekből következik, hogy a helyes gazdálkodás legnagyobb ellensége — s egyben a szociális bajok gyökere — a fősűvéség, vagyis a gazdasági javak visszatartása és elvonása a termé-

szetes használás elől. Idetartozik a munkásnak nem megfelelő javadalmazása is. Ha a munkás nem kap annyit, amennyi a rendes élet-nívó biztosításához szükséges, akkor elvontak tőle valamit, amire a természetnél fogva joga van. Szent Tamás szerint tehát nemcsak a kikötött bér meg nem fizetése, hanem az éhbérért való dolgoztatás is egy elbírálás alá tartozik a rablással. A földi javak használati rendeltetése hozza magával, hogy a tékozlás még mindig kisebb szociális baj, mint a fősvényesség. Meg kell azonban különböztetni a tékozlástól a pompaszeretetet, amely nincs mindig a helyes birtokhasználat ellenére. A pompaszeretetre vagy másképpen nagylelkűsre, szüksége van az emberiségnek, mert nélküle nem virágozhaték a tudomány és a művészet. Közte és a tékozlás között az a különbség, hogy amíg utóbbinak középpontjában a fényűzőnek saját személye áll, addig a nagylelkűség Isten dicsőségét és a közjót szolgálja. Természetesen lehetnek idők, amikor a kulturális céloknak háttérbe kell szorulniuk a szociális programmal szemben, mert a pompa csak akkor dicsóíti Istent és a társadalmat, ha a gazdasági jólét kifejezője. Kedvéért sohasem szabad kitenni a polgárokat a pauperizmusnak.

Arnica pauperizmust illeti, ez akkor forog fenn, ha az emberek nem jutnak munkaalkalomhoz, vagy a munkát nem javadalmazzák emberhez méltóan s ugyanakkor a kevés kiválasztottak fényűzést fejtenek ki a nyomor közepett. Itt azután újabb fogalmat kell tisztáznunk, azt nevezetesen, hogy mit ért Szent Tamás a megfelelő életnívón. Érti rajta a földi javak ama bizonyos tömegének rendelkezésre állását, amely nélkül nem lehet emberi életet élni, vagyis az ember nem munkálhatja szellemi és erkölcsi tökéletesedését. Az egyének rendelkeznie kell ebből a célból a létfenntartáshoz megkívánt javakkal és bizonyos kényelemmel. Utóbbinak mértékét nem lehet előírni, csak bizonyos irányvonalat állíthat fel az okosság, rendenként és személyenként, figyelembevéve a korviszonyokat, a helyi szokásokat és az általános jólét fokát. A létfenntartáshoz szükséges javakon viszont azt a jószágmenyniséget is kell értenünk, amely a létfenntartást a jövő eshetőségeivel szemben, betegség vagy szerencsétlenség esetére is biztosítja. Vagy állandó tulajdon kell tehát, vagy olyan javadalmazás, amely a jövőről való gondoskodást lehetővé teszi.

Ezek alapján már meghatározhatjuk, hogy mi választja el a thomizmust a kapitalizmustól és a kommunizmustól. Amíg a thomizmusban a földi javak csak eszközök a cél, az emberi személyiség kifejtése érdekében, addig a kapitalizmusban a javak halmozása öncél és a termelésben a dolgozó ember csak eszköz. A kapitalizmus nem azért rossz, mert javakat gyűjt, hanem mert lehetetlenné teszi az egyeseknek magántulajdon szerzését s nem engedi meg a tőke olyan szociális kihasználását, amelynek útján minden ember ki tudná alakítani önmagában az Isten képmását. A szocializmus követelései sok pontban megegyeznek a keresztény társadalomfilozófia célkitűzéseivel, de világnézeti alapja egészen más, mert nem ismer magasabb feladatokra vonatkozó erkölcsi elveket. A kommunizmus pedig végleg tagadja a természetjogban gyökerező tulajdonjogot és erőszakos úton kívánja eltörölni a magántulajdont.

Szent Tamás, mint rámutattunk, első helyen hirdeti az ember használati jogát, de tudja, hogy ennek gyakorlását nem a magántulajdon mint intézmény hiúsítja meg, hanem az, hogy a tulajdonosok megakadályozzák embertársaikat a használati jog gyakorlásában, részint a munkaalkalom megtagadásával, részint a felesleg visszatartásával. Az a jogrend tehát, amely az ilyen vagyonekezelést megvédi, a legnagyobb jogi szörnyűséget műveli, mert hiszen a társaséletben a szociális igazságosságnak kell uralkodnia. Jog ugyanis Szent Tamás szerint, aki természetjogász lévén elveti a jogpozitivizmust, mindazon követelés érvényesíthetése, amely a természetjognál vagy pozitív jognál fogva valakit megillet. Szent Tamás a természetjog parancsainak akkor is jogilag kötelező erőt tulajdonít, ha a pozitív jogforrások elhanyagolják ezeknek érvényesítését, vagy az érvényesítésre vonatkozóan nem gyakorolnak ellenőrzést. Ami tehát a megélhetéshez szükséges, az kijár az embernek; joga van azt megfelelő módon igényelnie: ha a javakat más még nem vette birtokba, akkor foglalás útján, birtokbavétel esetén pedig vagy mint munkájának ellenértékét, vagy mint a gazdagnak feleslegét. A végső szükségét kivéve azonban senki sem fordulhat a tulajdonoshoz meghatározott követeléssel. Ha azonban az egyes ember nem is teheti meg ezt, a társadalom követelheti a tulajdonostól feleslegének leadását vagy a feleslegnek a tulajdonostól meghatározott módon szociális célokra fordítását s amikor ebben eljár, nem az emberiség nevében kéri, nem is mint a szeretet parancsát hozza fel, hanem mint jogalany szól egy másik jogalanyhoz, szigorú követelést állítva fel, amely megtagadás esetén ki is kényszeríthető. Az egyes ember ugyanis Szent Tamás szerint valódi és szigorú jogi kötelezettségben áll a társadalommal. Az ember elvégre azért él társadalomban, hogy részesedjék a közjóban, a közjó pedig olyan tevékenységet követel az egyéntől a jogi, gazdasági és erkölcsi élet egész területén, amely minden vonatkozásban tekintettel van a társadalmi közösségre és sem az egyénnek, sem csoportoknak nem enged meg olyan ténykedést, amely másoknak hátrányára válnék. A szociális igazságosságot Szent Tamás éppen ezért törvényi, „legális” igazságosságnak is hívja, mert ez adja meg a normákat a közjó megvalósítására s mint a cselekvések elve a társadalom egyes tagjait törvényes kötelességeik teljesítésére ösztönzi. Természetesen a szeretetnek is tág tere nyílik a társadalmi életben s nélküle ez el sem képzelhető, de amíg az igazságosság csak a tárgyilagosan megalapozott követeléseket tekinti, addig a szeretet a meghatározott jogos követeléseken túlmenően is szolgálja mások javát.

Mint hogy a természet az embereknek abszolút jogot adott a földi javak használására, a szociális igazságosságnak első parancsa az, hogy a javak tulajdonbavétele ne érintse az általános használati jogot és ne akadályozza meg azt. Az emberek akként kötelesek földi javakat szerezni s az osztóigazságosság szem előtt tartásával akként bánni azokkal, hogy a javak magántulajdonbavétele után is minden ember megkapja azt, ami neki jár. A tulajdonosoknak a vagyontalanokkal szemben tehát igazi jogi kötelezettségeik vannak s a társadalomnak korrigálnia kell a tulajdonosok tévedését, ha ezek ilyen jogi kötelezett-

ségről hallani sem akarnak s azzal altatják el lelkiismeretüket, hogy az alamiználkodás és a felesleg odaadása csak jóindulatú evangéliumi tanács.¹ Ennél a pontnál mindenesetre hangsúlyoznunk kell, hogy az egyes emberrel szemben a tulajdonosnak csak erkölcsi kötelezettsége van s a szigorú jogi kötelezettség csak a vagyontalanok összességével és a társadalommal szemben terheli. Minthogy pedig, ha nem is a természet, de a természetes fejlődés az embereket községhez és hazához kötötte, elsősorban ezeknek a közösségeknek javai vannak az ő használati jogával megterhelve.

Itt kapcsolódik bele fejtegetésünkbe az a bizonyára általános érdekű probléma, hogy Szent Tamás szerint szent és sérthetetlen-e az egyéni magántulajdon. A rendszerből következik, hogy a tulajdon sérthetlensége addig terjed, amíg a természetjogi terhektől való mentessége nyúlik. Ezen a határon túl a vagyontalanok részére a használati jog már akkor is kikényszeríthető, ha a tulajdonos önszántából nem hajlandó engedni. Maga a magántulajdon nem törölhető el mindaddig, amíg az észjog ragaszkodik hozzá s minthogy az emberi természet, amelynek szükségleteire az észjog támaszkodik, nem fog megváltozni, az észjognak a maival ellentétes előírását aligha várhatjuk. A tulajdonjog azonban felfüggesztetik, ha magasabb normák, mint amelyek a tulajdonjogot létesítették, konfliktusba kerülnek vele. A legvégső szükségben tehát, ha a társadalom tagjait a pusztá létfenntartás kényszeríti erre, a tulajdonjog a konkrét esetre felfüggesztetik és a természetjognál fogva a közös használat joga lép érvénybe. A tulajdonos jogai azonban gyökerében megmaradnak s így nyomban felélednek, mihelyt megszűnt a végszükség. Ezek szerint méltán következtet oda Horváth Sándor, hogy a magántulajdon szentsége és sérthetlensége, úgy amint azt régebben és általában ma is magyarázzák, egyáltalán nem keresztény, hanem pogány-kapitalista eredetű.

Könnyű belátnunk, hogy a pozitív állami jogra végtelen nehézségek hárulnának, ha a tulajdonjogot a keresztény bölcselet elvei szerint akamók szabályozni. Kétségtelen azonban, hogy az államnak, ha a keresztény civilizáció eszközének tekinti magát, kötelessége a földi javak helyes használatát előmozdítani és a velük való visszaélést minden módon megakadályozni. Horváth Sándor ugyan nem tartja erre alkalmasnak a mai államot, amelyet, mint párturalomra támaszkodó szervezetet, inkább a gazdagok védelmezőjének tekint s helyette a „társadalmat“ emlegeti fórumnak, de ezt a felfogását nem oszthatjuk, mert hiszen bármilyen legyen a mai modem állam, amíg helyébe jobbszerkezetű és a szociális igazságosságot lényénél fogva szélesebben

¹ A felesleg leadásának kikényszeríthetőségére vonatkozóan Horváth Sándor látszólag ellentétes következtetést von le Szent Tamás elméletéből, mint XIII. Leó tette volt Rerum Novarum enciklikájában. A pápa szerint ugyanis a feleslegnek szociális célokra való fordítása csak erkölcsi kötelesség, amelynek teljesítését éppen ezért nem lehet az emberi jogszolgáltatás útján követelni. Maga az endklika is azonban természetszerűen megállapítja, hogy végszükségben ez az erkölcsi kötelezettség jogi kötelezettséggé alakul át. Már most, minthogy a jogrend nem ismerheti el az egyéni akciók jogosultságát, ahhoz, hogy a végszükségben fennforgó használati jog érvényesíthető legyen, a felesleg leadásának kikényszerítése a társadalomra, illetve az államra hárul. Azokkal a bírálókkal szemben tehát, akik Horváth Sándornak a feleslegre vonatkozó nézetét támadják, mi inkább Horváth nézetét fogadjuk el.

képviselő államot nem tudunk ültetni, addig mégis csak a mai államnak kell vállalnia átmenetileg azokat a feladatokat, amelyeknek teljesítését hiába várnánk a semmiféle konkrét egységet nem képező társadalomtól. Ezzel a fenntartással élve, már nincs okunk elhallgatni Horváth Sándornak azt a nézetét, hogy a vagyongazgatás korrigálására a mai politikai hatalomnál talán jobban megfelelne valamilyen rendi parlament.

Ekként vázoltuk Aquinói Szent Tamás tanítását, amely ma is új és ma is hasznosítható elveket tartalmaz a szociális kérdés megoldására vagy legalább is annak enyhítésére. A kardinális pont a tulajdonosok feleslegének hováfordítása és mikénti kezelése. A felesleg megítélésére a legfelső fórum kétségkívül az egyéni lelkiismeret, ha azonban a nyomor és a szociális bajok nyomán észrevehető, hogy a lelkiismeret szava nem talál meghallgatásra, akkor a szervezett társadalomnak, az államnak kell közbelépnie és rászoritania a tulajdonosokat természetjogi kötelességeik teljesítésére. A keresztény erkölcsnek ezen tanításai ma bizonyára hatalmas fegyverek lehetnek az Európa-szerte terjedő pauperizmusnak eltávoztatására, mely minden felforgató tendenciának melegágya.

MIHELICS VID